

דרישה וחקירה

קובץ תורני
לכל המשפחה
גליון קלג
מקץ תשפ"ב
ועניני חנוכה

לקבלת הקובץ המלא וקובץ המתנות, יש לפנות לעורך: יהושע לינטופ בכתובת: lintop200@gmail.com

מתיקות שבת הארץ

פנינים וסיפורים בעניני השמיטה, מתוך הספר 'ומתוק האור' - שמיטה מאוצרותיו של הרה"ג רבי שלמה לוינשטיין שליט"א

"אני אחראי מטעם הסוכנות על שנים עשר פרדסים, שבכולם עבדו כרגיל, מלבד הפרדס

בקוממיות, שבו שמרו על הוראות הרב בקפדנות. והנה, הפרדס בקוממיות הצליח הרבה יותר

מכל שאר הפרדסים! אמור נא לי, מהו סוד הדבר?!" מה ענין שמיטה אצל חנוכה?

ספר הרב: "אמרתי לו, שה'אני מאמין' הראשון הוא, שהבורא יתברך הוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים. וכיון שאנו עשינו את רצונו בפרדס - הצליח ה' יתברך את הפרדס!" וכך נרשם במחלקת הפרדסים הממשלתית: "הפרדס בקוממיות לא עבד בכל השנה השביעית והצליח".

מאכל שאתר לאכלו רק לאחר הדלקת

נרות חנוכה

האם תתכן אפשרות שיש מאכל שהתיר אכילתו והיה תלוי בהדלקת נרות חנוכה?

שאלה זו מציג הגר"י זילברשטיין בספרו "חשוקי חמד" (ר"ה טו, א), ומתרגם שבשנת השמיטה התשובה תהיה חיובית.

פסק הרמב"ם (שמיטה ויובל פ"ד ה"ו) ספיקי שביעית שיצאו לשמינית אסורים... ועד מתי אסורין ספיקי שביעית במוצאי שביעית מר"ה ועד חנוכה, ומחנכה ואילך הן מתרין".

וכן פסק החזו"א (סי' ט' ס"ק י"ג) לדינא שספיקים שיצאו לשמינית מתרים מחנכה ואילך אפילו אם לא גדלו פיוצא בהם.

לפי זה, באופן שאדם הכין מאכל מירקות שגולקטו לאחר ראש השנה של מוצאי שביעית, לירקות הללו יש דין ספיקין, ולמרות שהם שיכים לשנה השמינית שהרי בירק אזלינן בתר לקיטה, בכל זאת גזרו עליהם משום שחששו שמא יתערבבו בין שאר הספיקין. אולם משנכנס החנכה מתר לאכלם ובטלה גזרת חז"ל כמבאר ברמב"ם (שמיטה ויובל פ"ד ה"ו): עד מתי אסורין ספיקי שביעית במוצאי שביעית, מראש השנה ועד חנוכה, ומחנכה ואילך הן מתרין. ומקור הדברים הוא מהירושלמי (דמאי פ"ב ה"א) והובאו גם בתוספות (פסחים נא, ב ד"ה כל).

והביא ששמע מהגר"ח קניבסקי, שבשנה שמינית לאחר הדלקת גר ראשון של חנוכה, פנה החזו"א לאמו ואמר לה שמעתה אפשר כבר לקנות ירקות בחנות רגילה משום שאין יותר חשש ספיקים.

נר חנוכה משאן שביעית

יש לדון האם מתר להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית.

בספר "פאת השלחן" (פ"ה ה"ט) כתב הרידב"ז שאסור להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית משום שאסור להשתמש לאור הנרות, והתורה אמרה על פרות השביעית "לאכלה ולא להפסד", וכיון שאסור להנות מנר חנוכה, המדליקו הרי הוא כמקלקל פרות שביעית.

אמנם הגר"ש ז"ל אוירבאך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סימן מ"ב) כתב שיש סברא להתיר משום שהדין "מצוות לאו להנות נתנו" פרושו שאסור להנות הנאת הגוף מהמצוה, אבל הנאה מעצם מעשה המצוה איננו אסור.

וכשם שלא יעלה על הדעת לאסור להדליק נר בשמן של שביעית כדי ללמד או לקיים מצוה אחרת, וברור שאין זה נחשב לקלקול פרות שביעית, שהרי נהנה מקיום המצוה, כמו כן מתר להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית,

"שדך לא תזרע"

התורה איננה הפקר

מִן רַבִּי אַבְרָהָם יִשְׁעִיָהוּ קַרְלִיץ - "החזון איש" היה מעורר את עובדי האדמה בארץ ישראל לשמר את מצות השמטה כהלכתה מבלי להסתמך על היתרים שונים. לדעתו אין שום היתר לחרש ולזרע בשנת השבע.

פעם נכנס אליו רב אחד בשאלה: "הרי יש עצה להפקיר את הקרקע ולהפקיעה מחובת הבעלים..."

"אמנם כן" - השיב לו החזון איש, "אבל התורה עצמה איננה הפקר..."

לא זורעים שביעית

ולזכר זמנים

שוב ושוב זוכים יהודים לגלות פי כל דברי התורה והבטחותיה הנם אמת ויציב וכחם יפה לכל הדורות. התורה אינה הפקר לשנות את דבריה לפי רוחות הזמן. ומי שדבק בה ובדבריה והולך לאור החכמים שבכל דור ודור - אינו מפסיד לעולם ואף מקבל כחות מיוחדים לעמד בנסיונות קשים.

לקדוש השם גדול זכו לגרם תושבי קוממיות, בשמרו בעז את השמטה בשנות הבראשית של הישוב החרדי.

בשנת תשי"ז, החליטה הסוכנות לנטע פרדסים בכמה ישובים, ביניהם גם קוממיות. אבל הישוב החרדי העמיד תנאי: שיתחבבו לשמר את כל הלכות השמטה לפי הוראת הרב. הסוכנות סרבה, והישוב עמד על דעתו, למרות שבעבודת הפרדס היו אמורות להתפרנס הרבה משפחות, ובכך תהיה הרוחה למושב.

לבסוף, דבר רב המושב הרב בנימין מנדלסון עם מנהל הפרדסים, מר ויגודסקי, והסביר לו בדברים נרגשים היוצאים מן הלב, כמה חשובה מצוה זו וכמה נכונים הם למסר את נפשם עליה. הלה התפעל והסכים פי דיני השמטה ישמרו כהלכתם בפרדס בקוממיות, והסוכנות השקיעה כחצי מליון לירות למען נטיעת הפרדס והקמתו.

שנת השמטה הגיעה, והרב נתן את ההוראות המדויקות. מנהלי הפרדס, אגרונומים מנסים, הזהירו את הרב, שלדעתם הוא מסכן את קיום הפרדס, והסכום העצום שהשקיע בו עלול לרדת לטמיון. הרב עצמו נשא עיניו למרום ואמר: "רבונו של עולם, בזכות שמירת המצוה, תעזר לנו שלא יתחלל שם שמים על דינו. שלא יאמרו, שהחרדים המיטו על ראשם שואה כלכלית בגלל דבקותם במצוות!"

לקראת סוף שנת השמטה, בא ויגודסקי מנהל הפרדסים אל הרב, ואמר לו: "אני אחראי מטעם הסוכנות על שנים עשר פרדסים, שבכולם עבדו כרגיל, מלבד הפרדס בקוממיות, שבו שמרו על הוראות הרב בקפדנות, ולא עשו בו את הדרוש לפי דעתנו. והנה, הפרדס בקוממיות הצליח הרבה יותר מכל שאר הפרדסים! אמר נא לי, מהו סוד הדבר?!"

שנהנה מכך שמקיים את מצות פרסומי ניסא, ואין זה נחשב שמפסיד את השמן.

הרב גמליאל הפהן רבינוביץ (שו"ת גם אני אוודך סי' נ"ג) כתב סברא נוספת להתיר:

האסור להנות מאור גרות חנכה הוא הנאת השתמשות לאורם, אבל הנאה הבאה מחמת שהנר נמצא בחדר איננה אסורה, שהרי לא אסרו חז"ל לשבת בבית שדולקים בו גרות, או להלך לאור הנר, ורק הנאת השתמשות כמו לקרא או למנות מעות לאור הנרות אסור.

וזו הסברא להתיר הדלקת נר חנכה בשמן של שביעית, שהרי יכול להנות ממנו באופן המתיר, ולא נחשב בזה שמפסיד פרות שביעית.

ולפי זה כתב להתיר לישון יחידי בבית לאור גרות חנכה; שהרי נפסק במשנ"ב (סי' רל"ט סק"ט) שיש סכנה לישון בלילה יחידי מפני המזיקים, אך אם יש נר דולק בבית אין בכך סכנה, וכאשר גרות חנכה דולקים בבית מסתלקים המזיקים. ואף שאסור להנות מנר חנכה, אין זה נחשב "הנאת השתמשות".

אמנם להלכה פסק הגר"ח קניבסקי (דרך אמונה שמיטה ויובל פ"ה ה"ח) לאסור, וכן כתב בשו"ת "שבט הלוי" (ח"א סי' קפ"ד).

אנהא מצות חנכה בפדף השמיטה

נהגו בחנכה להעניק לילדים מעות חנכה, ומקורו מדברי ה"מגן אברהם" (ריש סי' תר"ע), וזה לשונו: "נוהגין הנערים העניים לסבב בחנכה על הפתחים ובספר חנכת הבית כתב טעם לזה".

כתב הרמב"ם (מתנות עניים פ"ט ה"א-ב) "כל עיר שיש בה ישראל חייבין להעמיד מהם גבאי צדקה אנשים ידועים ונאמנים שיהיו מחזירין על העם מערב שבת לערב שבת ולוקחין מכל אחד ואחד מה שהוא ראוי לתן ודבר הקצוב עליו, והן מחלקין המעות מערב שבת לערב שבת ונותנין לכל עני ועני מזונות המספיקין לשבעה ימים, וזו היא הנקרא קפה. וכן מעמידין גבאין שלוקחין בכל יום מכל חצר וחצר פת ומיני מאכל או פרות או מעות ממי שמתנדב לפי שעה, ומחלקין את הגבוי לערב בין העניים ונותנין לכל עני ממנו פרנסת יומו, וזהו הנקרא תמחוי".

מבאר מדברי הרמב"ם שיש הבדל בין קפה לתמחוי; קפה של צדקה מכילה מעות שאוספים בכל שבוע, ואלו תמחוי של צדקה מכיל פת ומיני מאכלים.

והקשה הרוגוטשובר (צפנת פענח מתנות עניים פ"ט) שהרמב"ם עצמו כתב בהלכות שמיטה ויובל (פ"ה ה"כ) "גבאי קפה בשביעית לא יהיו מדקדקין בחצרות של אוכלין שביעית, ואם נתנו להן פת מתרת ואין חוששין לה שמא מספיחי שביעית הוא, שלא נחשדו ישראל להיות נותנין אלא או מעות שביעית או ביצים הנלקחות בדמי שביעית".

הרי מדבריו שקפה מכילה גם פת, ולא כפי שפרש הרמב"ם בהלכות מתנות עניים שקפה מכילה רק מעות צדקה?

מתרץ הרוגוטשובר: שהיתה תקנה מיחדת שתקנו בשביעית לקבל פת בכדי שיוכלו לקבל צדקה גם מאנשים החשודים על השביעית, מפני שאסור לקבל מאותם אנשים מעות מפני החשש שמא הם "מעות שביעית" אותם קבלו עבור ממכר פרות שביעית, וקימא לן (קידושין נח, א) "שביעית תופסת דמיה" [-הינו שקדשת הפרות עוברת לכסף].

אמנם מנהג זה היה נוהג רק עד חנכה של שנה שמינית כמבאר בדברי הרמב"ם (שמיטה פ"ד ה"ו) שמחנכה ואילך מתרים ספיחים שיצאו לשמינית, ולפיכך מחנכה היו מקבלים מעות מכל אדם וגם מהחשודים על השביעית. ומסיים: מכאן סמך למנהג שנהגו לתת מעות חנכה.

"וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית... וצויתי את ברכתי לכם"

צ מה תחול הברכה?

רבי יוסף שאול נתנזון בעל ה"שואל ומשיב" (תליתאה ח"ג נ"ג) מבאר שברור הדבר ששומרי השביעית יודעים שהקב"ה ישלח להם ברכה, אלא שהשאלה היא כיצד תחול הברכה אם אין לה על מה לחול, שכידוע הנס לא יכול לחול על ריק. כפי שבגס חנכה היה צורך בפרד השמן שיחול עליו הנס, וכן באשת עובדיה חל הנס על צלוחית השמן שממנה מלאה את שאר הפדים, כך בכל מקרה של נס צריך בסיס גשמי שממנו יתחיל השפע ועליו יחול הנס.

אמנם, בשנת השמטה בה לא זורעים ולא אוספים את התבואה אין לברכה על מה לחול. ולפיכך נשאלת השאלה: "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית" - כיצד תחול ברכת ה' על התבואה שאיננה בנמצא?

משיבה התורה: "וצויתי את ברכתי בשנה הששית" - ואם כך תשאיר תבואה גם לשנה השביעית שעליה תחול הברכה.

לפי באור זה מוסיף ומבאר את דברי המשנה בסוף מסכת עוקצין (פ"ג מ"ב) "אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשר עולמות, שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא".

באור הדברים: פשם שבעניני גשמיות על האדם לעשות את חובת ההשתדלות הנצרכת והקב"ה יסייע בעדו, כך גם בעניני המצוות על האדם לקיימן כפי שנגצטנה, והקדוש ברוך הוא יסייע בידו להשלים אותם שיהיו בתכלית השלימות. ואם עשה האדם ככל יכולתו לקיימן פנדרש, הקב"ה ישלם שכרו כאלו נעשו הן בתכלית השלימות.

וזהו שנאמר "עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק י"ש עולמות", דהינו את ה"יש" שעשו הצדיקים, יקח הקב"ה ויעשה מזה אוצרות ויתן להם, כי צריך שיהיה לברכה על מה לחול.

כבוד שמים

סיפורים ודברי חיזוק בענין קדיש ואמן יהא שמיה רבא' נערך מדרשותיו של הרה"ג רבי מאיר

חינאל גרינוואלד שליט"א אין לקרוא בזמן התפילה וקריאת התורה

"בחלומי עומד אני בב"ד של מעלה, ודנים אותי על מעשי. התחלתי לבכות בפניהם, שאני אדם

צעיר וילדי קטנים, ומי ידאג להם? אמרו לי, שמכיון שאני מדבר באמצע קדיש, נגזר עלי למות..."

לחיזוק בעניניי אמן וקדיש, קיבל על עצמו באותו זמן לפעול בל"נ להוציא עוד חוברת במהדורה חדשה, כדי לחזק בזה את עם ישראל. בדיוק כשהרהר על כך, החלו התקיעות לעלות יפה.

מה הקשר בין תקיעת שופר לעניית "אמן יהא שמיה רבא"? בעל "שערי אורה" (שער ה' עמוד קס"ה) כותב, שיש בשמים שבעים שרים השייכים לכל אומות העולם. השרים האלו יכולים להתפלל עבור האומה, שעליה הם מופקדים, רק בראש השנה. באמצע השנה אין באפשרותם לפעול שום דבר למען האומה שלהם. לעומת זאת, ליהודים יש כוח להפוך לטובה את כל מה שנכתב ונחתם בר"ה, אפילו באמצע השנה.

רק היהודים יכולים לבטל גזרות, מכיון שהם מעל שבעים השרים. הקדיש יכול לבטל גזירות של שבעים שנה, כנגד שבעים השרים. ואם כך הדבר במשך כל השנה, ק"ו בראש השנה. ואם אנו נקבל עלינו, כולם ביחד, לשמור ולייקר את הקדיש, אזי נזכה לשמוע קול שופרו של משיח בקרוב בב"א!

אביו של הרב מדערבנצין דיבר בבית מדרשו על החשיבות והמעלה של הקדיש. בתוך דבריו אמר, שאותיות "שיבה" = שתיקה יפה בשעת התפילה. וכן: יהא שמיה בבית המדרש, שעל ידי כך זוכים לשיבה טובה. למחרת, כאשר נכנס לבית מדרשו, ניגש אדם ודפק על הבימה, וביקש לספר חלום שחלם באותו לילה. וכך הוא סיפר: בחלומי עומד אני בבית דין של מעלה, ודנים אותי על מעשי. התחלתי לבכות בפניהם, שאני אדם צעיר וילדי קטנים, ומי ידאג להם? אמרו לי, שמכיון שאני מדבר באמצע קדיש, נגזר עלי למות. אמרתי בבכי, שלא ידעתי שהמעשה הזה חמור כל כך. אמרו לי דייני מעלה: שקרן, אתמול היית בדרשה של הרב ושמעת את דרשתו על חומרת העוון. התחננתי על נפשי, הבטחתי שאם יחזירו את נשמת, אעבור בין בתי הכנסת ואספר את סיפורי לחיזוק חומרת העוון של דיבור בשעת התפילה ובעת הקדיש.

(מובא בספר "מקדש מעט")

"שנה טובה תכתבו" - אפילו באמצע השנה

סיפר הרב גרינוואלד שליט"א: באחד מבתי הכנסיות בגולה התקשה בעל התוקע לתקוע בתקיעת שופר. ידידי, שעמל עימי על הוצאת החוברות